

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาความคิดด้านปรัชญาการเมือง โดยผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้หรืออย่างน้อยสามารถก่อให้เกิดความคิดเพื่อการพัฒนาและศึกษาต่อไป ผู้ศึกษาจึงได้เลือกนำเอาวรรณกรรมที่สำคัญและมีชื่อเสียงของซีกโลกตะวันตกและตะวันออกมาเป็นตัวแบบทำการศึกษา วรรณกรรมดังกล่าวคือ หนังสือเจ้าผู้ปกครอง และวรรณกรรมสามก๊กตามลำดับ การที่ผู้ศึกษาเลือกวรรณกรรมทั้งสองเล่มเพราะทั้งสองเล่มต่างก็โดดเด่น มีชื่อเสียงด้านความคิดทางการเมือง จนมีผู้รู้หลายคนกล่าวกันว่า ผู้ใหญ่ไม่ควรอ่านสามก๊ก เพราะถ้าอ่านจนจำเนื้อหาได้แม่นยำแล้ว จะทำให้เป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยม ซ้ำของการใช้กลุบายต่าง ๆ อย่างเรียกคนที่อ่านสามก๊กจนซ้ำของว่า สามก๊กคบบาก¹ ส่วนหนังสือเจ้าผู้ปกครองนั้นถือได้ว่า เป็นหนึ่งในหนังสือที่ทรงอิทธิพลและมีผลต่อเจ้าผู้ปกครองมากที่สุด อีกทั้งถูกประณามอย่างมากโดยเฉพาะในเรื่องที่ได้แสดงออกถึง รูปแบบและวิธีการแบบ Machiavellian ซึ่งหมายถึงเป็นคนเจ้าเล่ห์ หลอกลวง ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อรักษาอำนาจของตน ลักษณะดังกล่าวมีความหมายในเชิงลบ จึงเป็นเหตุผลสำคัญเหตุผลหนึ่งของผู้ศึกษาว่า เหตุใดวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงดังกล่าวกลับถูกมองในเชิงไม่สร้างสรรค์ ทั้ง ๆ ที่วรรณกรรมทั้งสองเล่มได้ถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษาเป็นที่แพร่หลายและได้รับการยอมรับทั่วโลก ในส่วนของเนื้อหาสาระได้ให้ความรู้หลายด้าน โดยเฉพาะด้านปรัชญาการเมือง ดังเห็นได้จากกระแสความคิดต่าง ๆ ในวรรณกรรมยังคงอยู่ผ่าน (transcend) สิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์มาถึงปัจจุบัน แต่กระแสของความคิดต่าง ๆ ทางปรัชญาการเมืองอาจแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของเวลาและสถานที่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้เลือกศึกษาเฉพาะความคิดที่สำคัญทางการเมืองที่ทำให้วรรณกรรมทั้งสองโดดเด่น แต่มองดูเหมือนมีภาพลักษณ์ในเชิงลบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง ผู้ศึกษามุ่งศึกษาเฉพาะประเด็นสำคัญที่เข้าใจว่าเป็นแก่นแท้ ของความคิดวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ไม่ยึดทฤษฎีใดเป็นหลักในการอธิบาย แต่จะพยายามตีความอย่างเป็นกลางโดยไม่มีอคติ (bias) โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ทราบว่สาระสำคัญด้านความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะรูปแบบและเนื้อหาที่มีลักษณะที่เรียกว่า รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ว่ามีความสัมพันธ์กัน

¹ ทวีป วรดิลก, ประวัติศาสตร์จีน, หน้า 25.

อย่างไร เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์สมมติฐานและหาข้อสรุปต่อไป อีกทั้งสามารถนำข้อสรุปหรือแนวความคิดที่ได้ไปปรับใช้ในสังคมการเมืองได้ในระดับหนึ่ง

วรรณกรรมทางการเมืองที่นำมาศึกษา แม้ว่าจะอยู่ในบริบทที่แตกต่างกันในเรื่องเวลาและสถานที่ กล่าวคือ หนังสือเจ้าผู้ปกครองเขียนโดยมาคิอาเวลลี ที่ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ.1513 เนื้อหามีลักษณะเป็นคำสอนแก่เจ้าผู้ปกครอง ส่วนวรรณกรรมสามก๊ก เขียนโดยหลอกว้านจง ที่ประเทศจีน ระหว่างปี ค.ศ.1330-1400 รูปแบบเป็นนวนิยาย โดยใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริงในศตวรรษที่ 2 เป็นแกนดำเนินเรื่อง แต่มีสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกันคือ บริบทของผู้เขียนขณะเขียนวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ได้ตกอยู่ในภาวะกดดัน กล่าวคือ ประเทศอิตาลีอยู่ในสภาวะแตกแยกเป็นหลายรัฐ ถูกบีบคั้นจากอำนาจภายนอกซึ่งแข็งแกร่ง มาคิอาเวลลี จึงเสนอคำสอนแก่เจ้าผู้ปกครองเพื่อให้รวบรวมรัฐให้มีเอกภาพ ส่วนประเทศจีนถูกมองโกลเลียปกครองและขณะนั้นหลอกว้านจงได้ร่วมกบฏเพื่อต่อต้าน อีกทั้งเนื้อหาในวรรณกรรมสามก๊ก ได้ใช้เหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์สมัยสามก๊ก ซึ่งขณะนั้นแผ่นดินได้เกิดวิกฤตการณ์แห่งการแตกแยก แผ่นดินแบ่งออกเป็นสามรัฐและทั้งสามรัฐได้ใช้กำลัง ความสามารถ ความคิดและกลยุทธ์ทั้งหลายต่อสู้กันเพื่อให้ได้มาซึ่งการเป็นเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินทั้งหมด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือจบลงทั้งหมดก็เพราะเกิดจากกิเลสของมนุษย์ ผลจากการศึกษาเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง พบว่าธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไป ทำให้มีทั้งด้านดีและชั่ว มนุษย์มีความแปรปรวนยากแก่การควบคุม มีความปรารถนา (desire) ความอยาก ความโลภ ความทะเยอทะยานไม่มีที่สิ้นสุด และมนุษย์จะทำทุกหนทางเพียงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว มนุษย์จึงไม่มีคุณธรรมหรือศีลธรรม แต่มนุษย์ต้องการปกป้องตนเองและต้องการมีเสรีภาพ ส่วนการศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ในวรรณกรรมสามก๊ก จากการศึกษาตีความในการศึกษาพบว่า ธรรมชาติของมนุษย์แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน มนุษย์มีความทะเยอทะยาน ใช้เทคนิคหรือวิธีการต่าง ๆ ทุกหนทางเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์แห่งตน โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่า อำนาจ ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกัน กล่าวคือ มองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความชั่วร้าย เปลี่ยนแปลงง่ายและมีความทะเยอทะยานไม่มีที่สิ้นสุด และทำให้สามารถสรุปในเบื้องต้นได้ว่า เป้าหมายที่เด่นชัดของวรรณกรรมทั้งสอง คือ การมีอำนาจเพื่อเป็นเจ้าผู้ปกครอง จากผลการศึกษาแนวคิดที่สำคัญ ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องสรุปได้ดังนี้

5.1 ความคิดทางการเมืองเรื่องอำนาจสูงสุดเหนือสรรพสิ่ง

จากผลการศึกษาความคิดทางการเมือง ในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง พบว่า มีความเชื่อในเรื่องอำนาจสูงสุดที่ควบคุมและอยู่เหนือสรรพสิ่ง เรียกว่า โชคชะตา (fortune) ซึ่งโชคชะตา

จะมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและรัฐหรือแผ่นดิน โดยผ่านตัวกลางที่เรียกว่า เทพีแห่งโชคชะตา (fortuna) ความสำเร็จ ความล้มเหลวทั้งหลายทั้งปวงของมนุษย์และรัฐนั้น โชคชะตาเป็นผู้กำหนดครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกประมาณครึ่งหนึ่งโชคชะตาปล่อยให้อยู่ในความควบคุมของมนุษย์ มนุษย์จะสามารถเอาชนะโชคชะตาได้บ้างโดยใช้คุณธรรม (virtu) แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าโชคชะตา ก็ต้องมีความต้องการเช่นเดียวกับกับมนุษย์ที่ต้องการเอาชนะโชคชะตา หมายความว่า แม้ว่ามนุษย์จะใช้คุณธรรมเพื่อเอาชนะโชคชะตาเพียงใด แต่ความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ยังขึ้นอยู่กับเจตนากรรมของโชคชะตาอยู่ดี เพราะโชคชะตามีคุณสมบัติที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลง แปรปรวนและความไม่แน่นอน ทำให้มนุษย์ไม่สามารถทราบหรือคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่า โชคชะตาจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์เมื่อใด และในลักษณะใด วิธีที่จะรับมือกับโชคชะตาจึงไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจน แต่มนุษย์เพียงใช้คุณธรรม (virtu) ที่มีอยู่ในตัวเพื่อพยายามเอาชนะหรือลดความรุนแรงของโชคชะตาได้บ้างเท่านั้น

ส่วนความคิดนี้ในวรรณกรรมสามก๊ก เชื่อว่ามีสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดเหนือสรรพสิ่ง คือฟ้า (tien) หรือสวรรค์ สิ่งนี้จะเป็นผู้ควบคุมทุกสิ่งทั้งมวลของโลก ฟ้าเป็นผู้กำหนดชะตากรรมให้แก่รัฐและปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กหลายบทหลายตอน อำนาจของฟ้าสามารถพลิกผันสถานการณ์ของรัฐและปัจเจกบุคคล ได้หลายเรื่องโดยเฉพาะความเจริญรุ่งเรืองและความล่มจมหรือล้มเหลวของรัฐ การอุปถุคและการสูญเสียของตัวละคร อำนาจของฟ้าที่กำหนดชะตากรรมให้นี้ ตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กยอมรับว่าจะต้องเป็นไปตามสิ่งที่ฟ้าลิขิตใครจะฝืนไม่ได้ แต่ก็มีหลายตอนที่แสดงให้เห็นว่า โจโฉ เล่าปี่ ขงเบ้ง ไม่ยอมแพ้หรือปล่อยให้ฟ้าเป็นผู้กำหนดเพียงแต่ฝ่ายเดียว แต่ตัวละครเหล่านี้กลับใช้ความสามารถหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นคุณธรรม (virtu) เพื่อต่อสู้กับฟ้าให้ลดความรุนแรงของอำนาจฟ้า แต่ในท้ายที่สุดแล้วตัวละครในวรรณกรรมสามก๊ก ก็ยอมรับว่าทุกสิ่งขึ้นอยู่กับโชคชะตา ดังที่ตัวละครชื่อขงเบ้งพูดว่า “คนเป็นผู้คิดอ่านการทั้งปวง ความสำเร็จจะลุล่วงย่อมสุดแล้วแต่ฟ้า ใครจะฝ่าฝืนมิได้”² อิทธิพลของอำนาจสูงสุด มีผลต่อปัจเจกบุคคลและรัฐหรือแผ่นดิน โดยเฉพาะในเรื่องของอำนาจ มีการหมุนเวียนจากความแข็งแกร่งไปสู่ความอ่อนแอ การรวมอำนาจไปสู่การกระจายอำนาจ จากความเป็นระเบียบไปสู่ความสับสนวุ่นวาย จากการมีเอกภาพนำไปสู่การแตกแยก ฯลฯ เห็นได้ว่าผลจากอิทธิพลของเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความไม่แน่นอน ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องของความวุ่นวายสับสนหรือไร้ระเบียบทั้งสิ้น

² วรรณไว พิศนาคย์, สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ เล่มที่ 2, หน้า 1526.

วรรณกรรมทั้งสองเรื่อง มีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องอำนาจสูงสุด และได้เสนอแนวทางสำคัญเพื่อหาทางที่จะเอาชนะโชคชะตาหรือฟ้าให้ได้ โดยใช้สิ่งที่เรียกว่าเป็นคุณธรรม (virtu) ของปัจเจกบุคคลและของรัฐ จึงเป็นไปได้สำหรับมนุษย์ที่จะสร้างกฎเกณฑ์ที่รอบคอบของคุณธรรม ด้วยความหนักแน่นของเหตุและผล ด้วยความกล้าหาญของมนุษย์เพื่อต่อสู้กับโชคชะตา หรือกดดันเธอไว้ แก้อไขและเผชิญหน้ากับเธอ ซึ่งเธอควบคุมและมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลและแผ่นดิน เราก็จะพบว่าเธอเป็นผู้ที่ทำนายและนำเอาชนะ ด้วยวิธีการดังกล่าวอาจทำให้โชคชะตาส่งผลด้านตรงข้ามน้อยที่สุด เราก็อาจประสบความสำเร็จและไม่ได้รับอันตรายจากโชคชะตา แต่ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องก็ไม่ยืนยันและไม่แน่ใจว่าวิธีการดังกล่าว จะสามารถเอาชนะอำนาจสูงสุดเหนือสรรพสิ่ง ได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ การกระทำที่อยู่ระหว่างกลางและไม่แน่ใจว่าจะเอาชนะอำนาจสูงสุดได้หรือไม่ เพราะว่าการจะเอาชนะโชคชะตาหรือฟ้าก็ยังขึ้นอยู่กับความต้องการของโชคชะตาหรือฟ้าอยู่ดี จึงเป็นปัญหาที่สำคัญและมีค่ายิ่งในทางปรัชญาการเมือง กล่าวคือ หากชีวิตมนุษย์ถูกบงการโดยสิ่งซึ่งอยู่นอกการควบคุมของตนเองโดยสิ้นเชิง ชีวิตก็จะเต็มไปด้วยความหมดหวัง กิจกรรมทางการเมืองย่อมไม่เกิดขึ้น ในทางตรงข้าม หากมนุษย์สามารถควบคุมทุกสิ่งได้ มนุษย์ก็จะไม่เห็นขอบเขตความสามารถของตนเอง กลายเป็นความจ้องมองอวดดี สภาพเช่นนี้จึงได้สร้างพลังชนิดหนึ่งขึ้นมา นั่นคือความเชื่อที่ว่าปัญหาของมนุษย์นั้นมีทางแก้ไขอันเป็นสาธารณะ³ ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้คุณธรรม กับความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอำนาจสูงสุด และหากพิจารณาต่อไปจะพบว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ หรือที่เรียกว่าทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory)* กล่าวคือ มีแนวคิด

³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บทสนทนาของ Plato และ The Prince ของ Machiavelli ในฐานะจุดเริ่มต้นของการศึกษาปรัชญาการเมือง (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 50.

* ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) ผลกระทบเพียงเล็กน้อย แต่มีผลหรืออิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง แต่เหตุการณ์ดังกล่าวมีเหตุมีผลและถูกเชื่อมโยงกันอยู่ ดังคำกล่าวที่ว่า

“For want of a nail, the shoe was lost;
For want of a shoe, the horse was lost;
For want of a horse, the rider was lost;
For want of a rider, the battle was lost;
For want of a battle, the kingdom was lost!”

คำกล่าวหรือคติข้างต้น เห็นได้ว่าเหตุการณ์ทุกอย่างมีเหตุมีผลถูกเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ มีความเป็นเหตุเป็นผลสามารถอธิบายได้ ผู้ศึกษาคิดว่าเรื่องของผลกระทบที่ได้ก่อให้เกิดการแปรผัน เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ไปในทิศทางที่คาดไม่ถึงและไม่สามารถอธิบายได้ ซึ่งอาจพูดได้ว่าเป็นเรื่องของความบังเอิญนั้น แต่ถ้าหากพิจารณาอย่างละเอียดและสามารถแสดงให้เห็น

หลักที่ไม่ยึดมั่นในเรื่องความคิดที่เป็นระบบในทางวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ภายใต้ระบบมีกฎเกณฑ์สามารถทำนายได้ถูกต้อง แต่จะพิจารณาและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลง การแปรปรวนของสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ละเลยความบังเอิญ เพราะสภาพการณ์มีความอ่อนไหวสูงยิ่งเปราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อย ทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่เป็นเส้นตรง เป็นเส้นทางคดเคี้ยว บางครั้งถึงก้าวกระโดดฉับพลัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงทำนายได้ยาก⁴ ดังเช่นมีคำกล่าวในเรื่องของผลกระทบผีเสื้อ (the butterfly effect) ผีเสื้อตัวหนึ่งกระพือปีกที่ปักกิ่ง ทำให้เกิดพายุที่นิวยอร์คในหนึ่งเดือนให้หลัง⁵ แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญต่อเรื่องผลกระทบเพียงน้อยนิด แต่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ที่ไม่คาดคิดซึ่งเป็นเรื่องของความบังเอิญหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นอิทธิพลของโชคชะตา เหตุการณ์ต่าง ๆ หลายต่อหลายเรื่องความบังเอิญหรือโชคชะตานั้นได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอิทธิพล ทำให้พลิกผันเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของวิถีประวัติศาสตร์มนุษยชาติมามากต่อมากแล้ว ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองจะต้องไม่ละเลยต่อสิ่งเหล่านี้

เห็นถึงจุดที่ละเอียดและสำคัญที่สุดที่แผ่ขยายและเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอยู่ทุกหนทุกแห่งของระบบ เราก็คงพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดมีความเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงกันอยู่ และหากเห็นว่าจุดเริ่มต้นนั้นเชื่อมโยงไปมีผลไปสู่สถานการณ์ท้ายสุดท้ายได้อย่างไร ก็อาจที่จะพอทำนายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ว่ามีทิศทางและความรุนแรงอย่างไร โปรดดู James Gleick, Chaos making a new science, p.11-31. ส่วนหนึ่งของแนวคิดดังกล่าว หากพิจารณาในมุมมองทางวิทยาศาสตร์ อาจเห็นว่าแนวคิดบางส่วนอาจคล้ายคลึงกับทฤษฎีแควนตัม (quantum theory) ที่กล่าวว่า การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลก ดวงดาวและจักรวาลรวมทั้งชีวิต การเคลื่อนไหวของสรรพสิ่งทั้งจักรวาลไม่ว่าเป็นอะไร อยู่ที่ไหน เมื่อพิจารณาถึงกลไกการทำงานของธรรมชาติในระดับที่ละเอียดที่สุดแล้ว แม้กระทั่งในระดับอะตอมและได้อะตอมนั้นจะเป็นไปอย่างสันสະเทือน เชื่อมโยงกันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ดูจะมีใยยึดขยายพันพันกัน (entahgled attributes) การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น เราไม่สามารถไปกำหนดมันได้ รายละเอียดโปรดดู ประสาน ต่างใจ, จักรวาลกับสัจธรรมแควนตัมจิตวิญญาณ, หน้า 186-188.

⁴ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2538), หน้า 4-5.

⁵ James Gleick, Chaos making a new science (London : Macdonald & Co., Ltd., 1988), p.8.

5.2 รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian

ในหนังสือเจ้าผู้ปกครองและวรรณกรรมสามก๊ก เป้าหมายหลักเป็นเรื่องของการเป็นเจ้าผู้ปกครอง แต่การที่จะไปถึงเป้าหมายสุดท้าย (end) นั้นเป็นเรื่องที่เจ้าผู้ปกครองต้องใช้รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความจำเป็น (necessita) เมื่อกล่าวถึงวิธีการแบบ Machiavellian ในความคิดเห็นของคนทั่วไป มักคิดและมองว่าเป็นรูปแบบของผู้ไม่มีศีลธรรม โหดเหี้ยม นิยมรูปแบบของความรุนแรง แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแท้จริงแล้ว เห็นได้ว่ามาคิอาเวลลีไม่ได้เสแสร้ง (เพราะผู้เสแสร้งได้ดีที่สุดผู้อื่นจะต้องไม่รู้ว่าเขาผู้นั้นเสแสร้ง) แต่มาคิอาเวลลีมุ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงและการเรียนรู้ว่าโลกที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งสิ่งที่มาคิอาเวลลีเสนอนั้นเป็นจริง เป็นความจริงไม่ผิดพลาด เป็นแนวคิดสมัยใหม่ มากกว่านั้นยังเป็นศาสตร์ทางการเมือง ซึ่งการค้นพบนี้ไม่ใช่เรื่องง่ายแต่เป็นเรื่องของการคิดนโยบายทางการเมือง จากจิตใจที่เป็นกลาง การค้นพบสิ่งเหล่านี้ทำให้มาคิอาเวลลีถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนเลว⁶ จากการศึกษาความคิดทางการเมืองในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง เห็นได้ชัดว่าไม่มีการกล่าวถึงศีลธรรม (morality) สนใจเพียงแต่เรื่องของอำนาจ เพราะเพื่อเหตุผลแห่งรัฐ (reason of state) วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจจะมีคุณธรรมศีลธรรมหรือไม่ จึงไม่มีความสำคัญ ฉะนั้นการทำร้ายชีวิตใครก็ไม่เป็นความผิด เพราะเหตุผลแห่งรัฐนั้นอยู่เหนือสิ่งอื่นใดแม้กระทั่งเหตุผลส่วนตัว หรืออาจกล่าวได้ง่าย ๆ ว่า ลักษณะพิเศษในวิธีการแบบ Machiavellian ไม่เพียงแต่สอนอย่างเปิดเผยให้เจ้าผู้ปกครองกระทำชั่วเพื่อรักษาอำนาจของตนเองและรักษารัฐ แต่ยังสอนให้เจ้าผู้ปกครองรู้จักจริยธรรมและศีลธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่แตกต่างออกไป เช่น การฆ่าคนเป็นสิ่งที่เลว แต่การรักษาชีวิตและความมั่นคงในรัฐก็เป็นสิ่งที่ดี และอาจจะดีกว่า ดังนั้นจึงไม่อาจสรุปได้ว่ารูปแบบและวิธีการแบบ Machiavellian นั้นเลว

ส่วนความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก จากผลการศึกษาพบว่าแนวคิดหลักของเรื่องคือ การเป็นเจ้าผู้ปกครองเพื่อรวบรวมอาณาจักรให้มีเอกภาพ และในเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงการต่อสู้ทางกำลังและสติปัญญาโดยใช้รูปแบบหรือวิธีการต่าง ๆ ทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจสูงสุด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็น เหตุผลแห่งรัฐ เมื่อศึกษารูปแบบ เห็นได้ว่ามีรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian สอดแทรกอยู่ในท้องเรื่องหลายบทหลายตอน รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian นั้นไม่ได้อยู่ในรูปคำสอน แต่อยู่ในรูปแบบการเขียนด้วยสำนวนโวหารแบบนวนิยาย และหากพิจารณาความคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่อย่างละเอียดถี่ถ้วน

⁶ Count Carlo Sforza, The Living Thoughts of Machiavelli (Morrison and Gibb, Ltd. : London and Edinburgh, 1949), p.10.

จะพบว่า มีรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian อยู่ด้วย ในวรรณกรรมสามก๊กก็รูปแบบดังกล่าว ได้ถูกแสดงออกมาทางด้านพฤติกรรมและบุคลิกภาพของตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นโจโจ เล่าปี่ ขงเบ้ง หรือตัวละครอื่นที่สำคัญ สามารถกระทำอัตวิบาตกรรมตัวตนและสามารถเล่นหรือแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้ทุกรูปแบบ ตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กก็ได้ใช้รูปแบบบุคลิกภาพแบบ Machiavellian อย่างชัดเจนในหลายบทหลายตอน โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า สามารถใช้รูปแบบดังกล่าวแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้รูปแบบดังกล่าวได้ถูกนำเสนอในด้านเทคนิคและกลวิธี กล่าวคือ จะใช้การวางแผนหรือกลวิธีต่าง ๆ ทุกวิถีทางไม่ว่าจะชอบธรรม มีคุณธรรมศีลธรรมหรือไม่ก็ตาม เช่น ใช้กลยุทธ์ทางการเมือง โดยวิธีการหลอกลวง เจ้าเล่ห์เพื่อฆ่าผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ในเรื่องของความมั่นคงปลอดภัยและรักษาอำนาจของเจ้าผู้ปกครองไว้เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า ในหนังสือเจ้าผู้ปกครองและวรรณกรรมสามก๊ก จุดหมายนั้นคำนึงถึงเป้าหมายที่มุ่งถึงเอกภาพและความมั่นคงของรัฐ หรือสิ่งที่เรียกว่า เหตุผลแห่งรัฐ เป็นสำคัญโดยไม่ให้ความสำคัญกับวิธีการ จึงได้มีและใช้รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian เจ้าผู้ปกครองจึงสามารถทำความดีและความชั่วได้ในเวลาเดียวกัน แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของเหตุผลแห่งความจำเป็นเท่านั้น ดังนั้นรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian จริง ๆ แล้วจึงเป็นพฤติกรรมในการใช้สติปัญญาความคิด ในตัวของรูปแบบดังกล่าวจึงไม่มีดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด กล่าวคือ ถ้าเบื้องหลังของวิธีการดังกล่าวมีเหตุผลแห่งรัฐหรือคุณธรรมค้ำจุนรองรับอยู่ รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ก็ถูกต้องชอบธรรม ถ้าหากไม่มีเหตุผลแห่งรัฐรองรับอยู่ แต่ได้กระทำตามอำเภอใจ ด้วยเหตุผลที่ชั่วร้าย ไม่ชอบธรรม รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian จึงมีความเป็นกลาง กล่าวคือ ไม่ดีหรือไม่ชั่วแต่ขึ้นอยู่กับเหตุผลในการใช้วิธีการดังกล่าว

5.3 สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาความคิดทางการเมือง ในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง และวรรณกรรมสามก๊ก สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.3.1 ความคิดทางการเมืองในหนังสือเจ้าผู้ปกครองและวรรณกรรมสามก๊ก มีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญคล้ายคลึงหรือเหมือนกัน กล่าวคือ มีความเชื่อในอำนาจสูงสุดที่เรียกว่า โชคชะตา (fortuna) และฟ้า (tien) ตามลำดับ อำนาจสูงสุดเหล่านี้จะมีอิทธิพลส่งผลต่อปัจเจกบุคคล และรัฐหรือบ้านเมือง ก่อให้เกิดความสำเร็จ ล้มเหลวของสรรพสิ่งหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งดูเหมือนว่าจุดประสงค์ของอำนาจสูงสุดนี้ จะอยู่เหนือเกินความเข้าใจของมนุษย์

การกระทำของอำนาจสูงสุดจึงยากที่จะหยั่งรู้ แต่โชคชะตาก็อาจไม่ใช่สิ่งร้าย ๆ เสมอไป มนุษย์เราสามารถเอาชนะอำนาจสูงสุดเหล่านี้ได้บ้าง โดยอาศัยโชคชะตาเป็นดาวส่องทางให้ไกลเท่าที่สามารถ และใช้คุณธรรม (virtue) ซึ่งคำว่าคุณธรรมนั้นมีความหมายกว้างยากที่จะอธิบายอย่างชัดเจนและคุณธรรมนี้อาจรวมถึง จะต้องมีความคิดหรือแนวคิดใหม่ รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักเหตุและผล ไม่ยึดถือกฎเกณฑ์ใด ๆ เป็นหลักตายตัว ไม่ละเลยต่อความบังเอิญ (fortuity) มีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง ความไม่แน่นอน ความผันผวนของโชคชะตาหรือแม้กระทั่งความบังเอิญ ที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของผลเปลี่ยนไปจากที่คิด สิ่งเหล่านี้แปรผันเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และแนวคิดการไม่ละเลยต่อความบังเอิญดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีไว้ระเบียบที่ให้ความสำคัญต่อสรรพสิ่งทั้งหมด กล่าวคือ ยอมรับในเรื่องของความหลากหลายมากมายของสรรพสิ่ง หรือแม้กระทั่งยอมรับในสิ่งที่ไม่อาจอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

5.3.2 ความคิดทางการเมืองในรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง และวรรณกรรมสามก๊ก รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian เป็นเพียงเครื่องมือหรือเทคนิคอย่างหนึ่งของเจ้าผู้ปกครอง ในตัวแบบของมันเองมีแต่ความเป็นกลาง ไม่มีความชั่วหรือดี แต่เจ้าผู้ปกครองใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อเหตุผลแห่งรัฐ (reason of state) ภายใต้เงื่อนไขของความจำเป็นเท่านั้น กล่าวคือ ความจำเป็นทำให้เจ้าผู้ปกครองใช้รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ความจำเป็นจึงเป็นหลักเกณฑ์กำหนดการกระทำแทนหลักเกณฑ์ทางคุณธรรมและศีลธรรมในความหมายทางศาสนา ดังคำสอนที่กล่าวว่า “หากเจ้าผู้ปกครองปรารถนาจะคงรักษาตนเองไว้ ก็จำเป็นที่เขาจะต้องเรียนรู้ให้สามารถ ไม่เป็นคนดีได้ และใช้หรือไม่ใช้มันสุดแล้วแต่ความจำเป็น”⁷ กล่าวคือ เจ้าผู้ปกครองควรเลิกทำความดี แต่ถ้ามีความจำเป็นก็สามารถทำความชั่วได้ ดังนั้นจากการศึกษาจึง ยอมรับ (accept) สมมติฐานแรกที่ว่า ความคิดทางการเมืองในรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ในวรรณกรรมสามก๊กคล้ายกับในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง จากการศึกษาพบอีกว่ารูปแบบ หนังสือเจ้าผู้ปกครองเป็นวรรณกรรมการเมืองที่เด่นชัด กล่าวคือ ใช้กระบวนการในการแสดงออกทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมา เป็นคำสอนทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยเนื้อหา มีลักษณะเป็นทฤษฎีทางการเมือง ความมุ่งหมายส่วนหนึ่งในหนังสือที่เห็นได้ชัดได้แก่ การสอนให้เจ้าผู้ปกครองประพฤติหรือปฏิบัติ ในรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian อย่างเต็มรูปแบบ เพื่อสิ่งที่เรียกว่า เหตุผลแห่งรัฐ ด้วยเหตุนี้หนังสือเจ้าผู้ปกครอง จึงได้รับการประณาม ต่อต้านและถูกตำหนิอย่างรุนแรงจากบุคคลต่าง ๆ ส่วนวรรณกรรมสามก๊กได้ใช้เทคนิคการประพันธ์ โดยอาศัยบันทึกลงตีเป็นพาหะแสดงทัศนคติทางการเมืองเพื่อสื่อถึงผู้อ่าน ซึ่งมีรูปแบบเป็นนวนิยาย เขียนด้วยสำนวนโวหารที่ดีถึงขั้นเป็นวรรณคดี ไม่มี

⁷ นิโคลาส มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, หน้า 221.

ลักษณะเป็นคำสอนหรือชี้แจงให้ประพจน์หรือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ลักษณะการนำเสนอได้ใช้วิธีการซ่อนความหมาย (esoteric) ไว้ในบทบาทของตัวละครที่แสดงออกในเหตุการณ์ที่หลากหลาย และจากการตีความในสื่อนั้นแฝงไปด้วยเนื้อหาหรือวิธีการแบบ Machiavellian ดังเห็นได้จากการศึกษาตีความว่า พฤติกรรมของตัวละครเอก ที่สำคัญหลายตัวในวรรณกรรมสามก๊ก สามารถเปรียบเทียบได้เท่ากับเจ้าผู้ปกครอง โดยตัวละครนั้นได้แสดงออกในบทหรือฉากต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงคุณธรรม ความสามารถ ในการใช้รูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ได้เป็นอย่างดีและแนบเนียน ทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีรูปแบบหรือวิธีการดังกล่าวในวรรณกรรมสามก๊ก หรือถ้าหากมีก็ไม่รุนแรงและชั่วร้ายเท่าในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง วรรณกรรมสามก๊กจึงไม่ถูกต้องด้านหรือประณาม แต่ผู้ที่ถูกมองว่ามีรูปแบบลักษณะเป็น Machiavellian กลับตกอยู่กับตัวละครหลายตัว ผู้เขียนวรรณกรรมสามก๊ก หรือตัววรรณกรรมสามก๊กเองจึงได้รับผลกระทบเล็กน้อย เพียงแต่มีคำกล่าวบางส่วนในเชิงประชดประชันว่าผู้ที่อ่านวรรณกรรมสามก๊กจะมีลักษณะและพฤติกรรมเป็นแบบ Machiavellian ดังนั้นเราจึงสามารถ ยอมรับ (accept) สมมติฐานข้อที่สอง ว่า ด้านรูปแบบของเนื้อหาความคิดทางการเมือง ที่มีรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสามก๊ก มีลักษณะแนบเนียนและเหนือกว่าในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง อย่างไรก็ตามความเป็น Machiavellian ในลักษณะที่แนบเนียนและเหนือกว่านี้อาจไม่ใช่ความแนบเนียนและเหนือกว่าอย่างสมบูรณ์แบบทั้งหมด เพราะเรายังคงต้องให้ความสำคัญธรรมกับมาคิอาเวลลีและหนังสือเจ้าผู้ปกครองในเรื่องการตีความบ้าง โดยเฉพาะข้อความที่ มาคิอาเวลลีเคยเขียนไว้ว่า

“...เป็นเวลานานมากทีเดียวที่ข้าพเจ้า มิได้กล่าวอะไรที่ข้าพเจ้าเชื่อ และมีได้เชื่อในสิ่งที่ข้าพเจ้าพูด และหากมีครั้งใดที่บังเอิญได้พูดอะไร ดังที่คิดจริง ๆ ข้าพเจ้ามักซ่อนมันไว้เบื้องหลังความเท็จมากมาย จนยากที่จะเห็นได้”⁸

ด้วยถ้อยคำเหล่านี้ อาจเป็นไปได้ว่าสิ่งที่เราเข้าใจว่า ความคิดทางการเมืองในรูปแบบ Machiavellian ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง อาจไม่ใช่เจตนาหรือความคิดที่แท้จริงของมาคิอาเวลลี ที่ต้องการแสดงความคิดทางการเมืองออกมาในรูปแบบ Machiavellian ดังนั้น จึงอาจมีประเด็นความคิดทางการเมืองในรูปแบบ Machiavellian หรือรูปแบบอื่น หรืออะไรบางอย่าง ซ่อนอยู่เบื้องหลังของเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรทำการศึกษาเพื่อค้นหาความจริงต่อไป

---

⁸ Peter Bondsnella and Mark Musa (eds and trans), The Portable Machiavelli (New York : Penguin Book, 1979), p.75. อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่. หน้า 217.

แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ เราไม่อาจยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตลอดไปว่า หากปฏิบัติในแนวทางดังกล่าวแล้ว จะนำมาซึ่งอำนาจและความสำเร็จของเจ้าผู้ปกครอง และผู้ศึกษาก็เชื่อเช่นเดียวกันว่า การนำรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ไปใช้ในสังคมการเมืองโดยไม่ใช่เพื่อเหตุผลแห่งรัฐแล้ว ไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของผู้เขียนวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ที่ต้องการสื่อถึงผู้อ่านอย่างแน่นอน อีกทั้งรูปแบบหรือวิธีการดังกล่าวไม่อาจยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน และก็ไม่สามารถนำไปใช้อธิบายหรือปฏิบัติในบริบทอื่น ๆ ได้โดยตลอดในทุกบริบท เพราะสรรพสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งกฎเกณฑ์ที่วางแน่นอนในวันนี้ จะต้องแปรเปลี่ยน (change) ในภายหน้า ดังเห็นได้จากเนื้อหาซึ่งเป็นแก่นความคิดหลักในวรรณกรรมทั้งสอง ที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนและแปรผันของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสรรพสิ่งทั้งหลาย การคาดหวังเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่าใด อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายได้มากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ถูกเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ มีจุดที่เป็นวิกฤต ที่สามารถขยายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากเล็กน้อยไปสู่กว้าง การผันแปรตามสถานการณ์คือ ผลที่ตามมาอย่างคาดไม่ถึง จึงเข้ามาเกี่ยวพันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองนอกจากจะแปรผัน ไปตามสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แล้วยังต้องปรับเปลี่ยนอารมณ์และนิสัย เพราะสิ่งเหล่านี้อาจจะมีผลกระทบต่อการเป็นเจ้าผู้ปกครองได้ตลอดเวลา เจ้าผู้ปกครองในวันนี้ จึงไม่เหมือนกับเจ้าผู้ปกครองในอดีตและวันหน้าในอนาคต ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ ที่จะกล่าวได้ว่ามีเจ้าผู้ปกครองที่แท้จริงเด็ดขาดไป และการที่เจ้าผู้ปกครองจะอยู่เหนือเหตุการณ์ดังกล่าว เจ้าผู้ปกครองผู้นั้นจะต้องมีแนวคิดใหม่ใช้คุณธรรม (vertu) เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ใช้ปัญญาและพัฒนาทางความคิด สามารถปรับตัวให้สอดคล้อง หรือเข้ากับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ (cause) กับผล (consequence) อีกทั้งต้องคำนึงถึงการเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง หากเพียงแต่พิจารณาให้ความสำคัญกับความเคยชิน การรับรู้จากประสาทสัมผัสภายนอก โดยเฉพาะสิ่งที่ได้ถ่ายทอดกันต่อมา หรือสิ่งที่เห็นว่าเป็นจริง โดยเฉพาะแนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ ที่มองว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ และระบบสังคมการเมืองก็สร้างขึ้นมาจากความเชื่อหรือหลักการนั้น ๆ แนวคิดหรือหลักการดังกล่าวอาจถูกหรือเป็นจริงในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นที่เชื่อถือและยอมรับได้ว่าเป็นความจริงตลอดไป ดังนั้นถ้าหากพิจารณาเพียงเรื่องในอดีตและปัจจุบัน โดยไม่มองและให้ความสำคัญกับอนาคต หรือยึดถือแต่ระบบความคิดและกฎเกณฑ์เก่า ๆ ที่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้ ก็จะพบกับความผิดพลาดในที่สุด เพราะมาตรฐานรูปแบบเดิมที่เคยใช้ อาจไม่สามารถใช้ได้กับเหตุการณ์และปัญหาใหม่ ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของโชคชะตาหรือความบังเอิญที่มีบทบาท มีอิทธิพลและเป็นส่วนสำคัญอย่างสูงในการกำหนดสถานการณ์ ซึ่งอาจผลักดันให้ไปในทิศทางที่มนุษย์คาดไม่ถึงได้ การใช้คุณธรรม (vertu) และการคาดการณ์ล่วงหน้าของมนุษย์ เป็นกุญแจดอกสำคัญที่อาจจะสามารถทำให้อยู่เหนือโชคชะตาชีวิตได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เธอส่งผลด้านตรงข้ามน้อยที่สุด